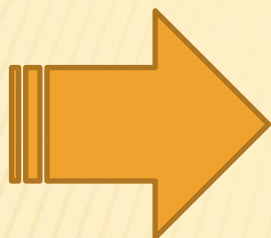

ЭТИМОЛОГИЯ ТУРАЛЫ ЖАЛПЫ ТҮСІНІК

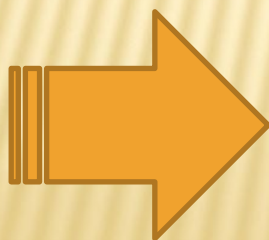
Орындағандар: Ақсейіт Анар

Шериязданова Гүлчехра

Қабылдаған: Дюсембина Гүлсамал

Тіл білімінің ішінде тарихи лексикологияның арнаулы саласы. Ол жеке сөз тіркестерінің, грамматикалық тұлғалар мен морфемалардың, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдердің де түп-төркіні мен шығу тегін, олардың пайда болу, даму жолдары мен қазіргі тілдерден көрініс сабақтастығын анықтап, тарихын ғылыми тұрғыдан зерттейді.

Этимология тіл білімінің ең бір күрделі, әрі қызықты саласы. Этимология грек тілінің *etimos* «ақиқат» және *logos* «білім» деген сөздерінің бірігуінен жасалған.

Этимологиямен арнайы айналысып сөз тіркесін туралы ойларын үнемі ортаға салып жүретін ғалымдарымыздан академик Ә.Т. Қайдар, Р.Сыздық, Ә.Нұрмағанбетов, Қ.Өмірәлиев, Е.Жанпейісов, С.Исаев, А.Махмудов, Н.Уәлиев, Ж.Манкеева, Ғ.Әнес т.б. ғалымдардың атын атауға болады

Этимология саласында ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу тілдің тарихын, оның тарихи фонетикасы мен тарихи грамматикасының заңдарын, зерттелетін тілдің басқа туыстас тілдермен байланысын, семасиология мәселелерін жақсы білуді, салыстырмалы-тарихи методты жете меңгеруді талап етеді. Сөздердің шығу тегін айқындау үшін ғылыми этимология: генеологиялық, фонетикалық, морфологиялық, семантикалық, этимологиялық деп аталатын принциптер қолданылады.

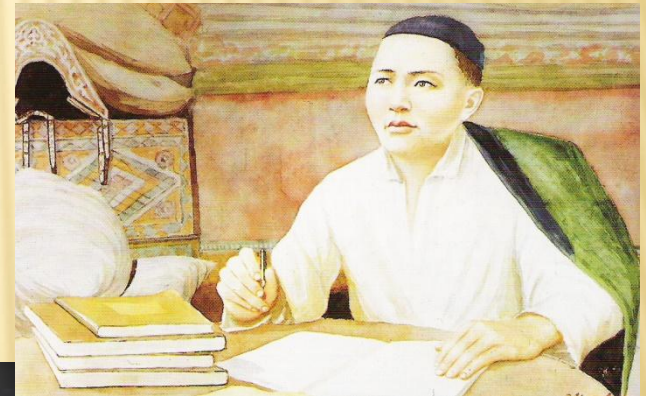
Қоңырат - Қоңыр
+ *at*(көптік жалғау).
Орта жүзге кіретін ру.
Тарихи деректерде
"Қоңғырат",
"Оңғырат", "Қоңғила"
деген атаулар
кездеседі.

ЖАМБЫЛ – моңғол
тілінде «қорған»
деген мағына береді.

БЕКБОЛАТ – Қазақтың
төл есімі. «Бек» (ел
билеуші) және «Болат»
(ауыспалы мағынада –
берік, мықты, төзімді)
сөздерінің бірігуінен
құралған ныспы.

Мукс әдісі

Тақтаға түйінді 9-10 тірек сөздер жазылады. 1-ші топ – өлең шығару, 2-ші топ – эссе жазу, 3-ші топ – суреттеу, 4-ші топ – сахналық көрініс, 5-ші топ – бір әннің мелодиясына салып, топпен орындау. Идеяларды жинақтау, түйіндейді. Әр топ шығармашылық көзқарас білдіреді.

«Сұрақ ілмегі» әдісі

Бұл әдісті жазбаша немесе ауызша өткізуге болады. Сұрақ қою арқылы баланың сабақты қалай меңгергенін немесе меңгермеген жерлерін білуге болады. Керісінше бала өз ойын ашық жазып іліп кетуіне болады. Түрткі болу, сынақтан өткізу немесе қайта бағыттау техникаларын пайдаланады. Оқушы сабақтың қай бөлігін немесе тақырыпты түсінбеген болмаса сабақ төңірегінде ойландырып жүрген сұрақтарын ашық айтады.

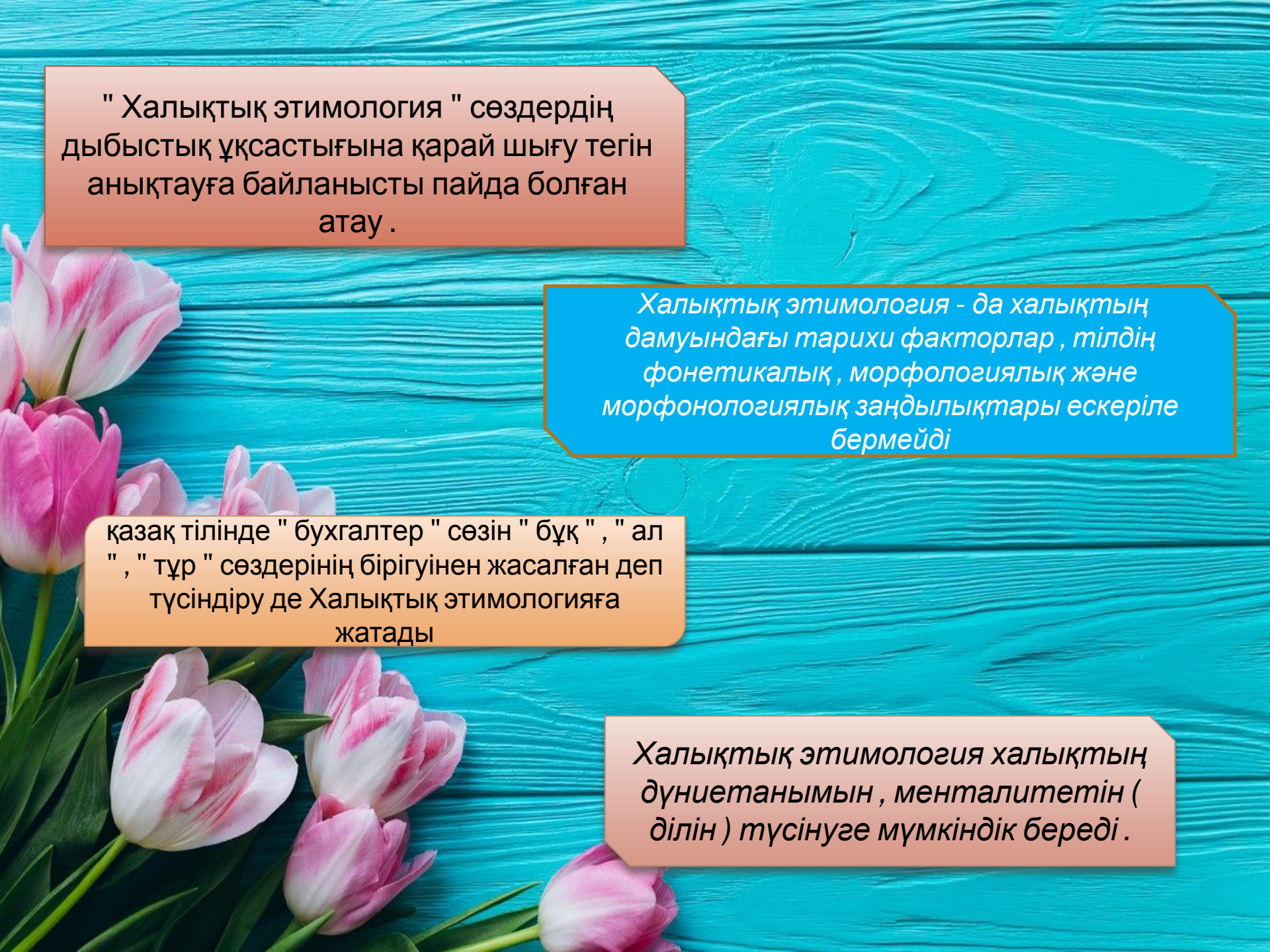

Қазақ тіліндегі этимологиялардың түрлері

1.«Халықтық»
этимологиялар

2. «Қызықты»
этимологиялар

3. «Ғылыми»
этимологиялар

A background image featuring several pink tulips with white and pink variegated petals, set against a bright blue, horizontally-grained wooden surface. The tulips are positioned in the lower-left and bottom-center areas of the frame.

" Халықтық этимология " сөздердің
дыбыстық ұқсастығына қарай шығу тегін
анықтауға байланысты пайда болған
атау .

*Халықтық этимология - да халықтың
дамуындағы тарихи факторлар , тілдің
фонетикалық , морфологиялық және
морфонологиялық заңдылықтары ескеріле
бермейді*

қазақ тілінде " бухгалтер " сөзін " бұқ " , " ал
" , " тұр " сөздерінің бірігуінен жасалған деп
түсіндіру де Халықтық этимологияға
жатады

*Халықтық этимология халықтың
дүниетанымын , менталитетін (
ділін) түсінуге мүмкіндік береді .*

ғылыми этимология – сөз төркінін , морфемалар тарихын ,
дамуын дәл анықтап , көз жеткізе , көңіл сендіре ғылыми түрде
түсіндіру

Ғылыми этимологиялық зерттеулерде белгілі бір
сөздің — морфеманың алғашқы мағынасын ,
сырын, қандай өзгерістерге түскенін айқындау
үшін бес түрлі принцип — зерттеу тәсілі
қолданылады :

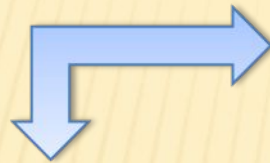

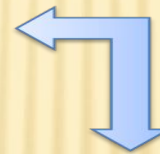
Генеалогиялық принцип – жүйелілік принципі деген сөз . Бұл принцип бойынша сөз төркінін айқындағанда , тілдердің генеалогиялық классификациясына сүйеніледі, тілдердің туыстығы еске алынады

Фонет . принцип – әрбір тілдің немесе бір топтағы туыс тілдердің дыбыстық жүйесіне тән (сингармонизм – үндестік пен ассимиляция , дыбыс алмасу мен дыбыстық сәйкестігі

Морфол , принцип — сөздердің тұлғалық өзгерістеріне байланысты заңдылықтарына негізделеді

Семант , принцип – сөздердің мағынасын анықтауда Этимологияның негізгі критерийлерінің бірі болып саналады . Өйткені мағынасыз сөз болмайтыны белгілі және ол мағына сол сөздің дыбыстық не морфол . тұлғасына да тікелей қатысты

Тарихи принцип – Этимологияның тарихи лексикологиямен , этнолингвистика және этнография , т.б. тоғысар бір туысы, ол белгілі этностың туындысы , ал этнос белгілі бір геосаяси аумақта , тарихи кеңістікте жасап келген феномен

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Балақаев М. , Қордабаев Т. Қазіргі қазақ тілі грамматикасы. А., 1961.
2. Болғанбаев Ә. Қазақ тілінің лексикологиясы. А., 1979.
3. Базылхан Б. Монғол, қазақ тілдерінің салыстырмалы грамматикасы. Өлгей, 1973.
4. Болғанбаев Ә., Қалиев Ғ. Қазақ тілінің этимологиясы. Алматы, Мектеп, 1998.